

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI

ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU W ARCHIDIECEZJI LWOWSKIEJ OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO W 20-LECIU MIĘDZYWOJENNYM

MASS MEDIA IN THE LATIN ARCHDIOCESE OF LVIV
IN THE INTERWAR PERIOD

A b s t r a c t. The Roman-Catholic Archdiocese of Lviv participated actively in the Publishing and media initiatives of the Polish Church in the interwar period. Particularly creditable in this area are Towarzystwo Wydawnicze „Biblioteka Religijna” [Publishing Society „Religious Library”], launched in Lviv in 1921 by the priests: Teofil Długosz and Ignacy Chwirut. The society published scientific treatises and popular works, religious literature and church journals targeted at diocesan and domestic audiences. Among the latter, there were titles such as „Przegląd Teologiczny” [Theological Review] or „Collectanea Theologica”. The Catholic publishing movement in the Archdiocese of Lviv also engaged Catholic Action, which recognized publishing to be an effective tool in their efforts at formation and preparing their members for apostolic mission. The Lviv Institute of Higher Religious Education was also involved in publishing activities. In the interwar period, there were about 40 Catholic journals issued in the Archdiocese: official, scientific-theological, the ones issued by ecclesiastical organizations and associations, parish-based, devotional, ascetic as well as religious calendars. In its evangelising mission, the Church also relied on the radio. This means was broadly used in the Archdiocese and in the whole country by the Secretariat for the Apostolate of the Sick, headed by Rev. Michał Rękas. Their broadcasts were addressed to the sick and pain-stricken. Film was also becoming a more and more popular medium, which was largely due to the efforts of Catholic Action and the Conventual Franciscans, who launched a cinema called „PAX” in Lviv.

Translated by Konrad Klimkowski

Key words: Roman-Catholic Archdiocese of Lviv, journals, radio, film, cinema, evangelising mission of the Church.

Słowo żywe, drukowane i obraz stanowiły zawsze podstawowe narzędzia w misji ewangelizacyjnej Kościoła w Polsce, także w 20-leciu międzywojennym¹. O ich znaczeniu w duszpasterstwie mówił m.in. Pierwszy Polski

Bp MARIUSZ LESZCZYŃSKI – dr hab. nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, biskup pomocniczy diecezji zamojsko-lubaczowskiej; adres do korespondencji: 22-400 Zamość, ul. Hetmana Jana Zamoyskiego 1; e-mail: mleszczyński@episkopat.pl

Synod Plenarny, który obradował w Częstochowie w 1936 r.² W latach 1918-1944 ukazywało się w kraju ok. 1100 tytułów katolickich czasopism religijnych i innych wydawnictw ciągłych, w tym ok. 200 tytułów prasy parafialnej³. I tak np. w 1936 r., na 225 czasopism religijnych, 199 należało do katolików: 32 wydawano w Poznaniu, 27 – w Krakowie, 24 – w Warszawie i 17 – we Lwowie⁴. Obok książek i prasy, Kościół wykorzystywał w duszpasterstwie także kino i radio. Żywo interesowała się nimi Akcja Katolicka, czego dowodem był m.in. udział redaktora naczelnego „Ruchu Katolickiego” ks. dr. Stanisława Brossa w zjeździe Zarządu Międzynarodowego Biura Radiofonii Katolickiej, 27-28 maja 1937 r. w Poznaniu. Pokłosem tego zjazdu był m.in. artykuł na łamach tegoż pisma, w którym autor nawoływał do formowania u katolików „poczucia odpowiedzialności za misję duchową i kulturalną radiofonii współczesnej” tak, aby „radiotechnika stała się narzędziem twórczego natchnienia katolickiego” oraz „środkiem kształcenia i wychowania”. W ten sposób radio katolickie miało się stać cennym narzędziem w duszpasterstwie i w rozwijaniu kultury chrześcijańskiej⁵.

Analogiczne zadania wyznaczono dla filmu. W 1930 r. Naczelny Instytut Akcji Katolickiej (NIAK) w Poznaniu zainicjował wypożyczanie filmów parafiom⁶, którą to akcję rozwinął na szeroką skalę po reorganizacji tegoż stowarzyszenia w 1934 r. Nowy impuls do tego dała w 1936 r. encyklika Piusa XI *Vigilanti cura*, w której papież nawoływał m.in. do wykorzystywania w duszpasterstwie kinematografii. Zaznaczał przy tym, że „kinematograf powinien koniecznie opierać się na zasadach moralności chrześcijańskiej [...],

¹ L. D y c z e w s k i, *Działalność wydawnicza Kościoła katolickiego w Polsce międzywojennej*, „Homo Dei” 1972, nr 4, s. 289-294; zob. także: S. W i l k, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 270-280; K. K r a s o w s k i, *Episkopat katolicki w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992, s. 216-220; *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, [t.] III, red. J. Walkusz, Lublin 2004, passim.

² *Pierwszy Polski Synod Plenarny*, Lublin 1939, s. 91-92, uchwała 76-80.

³ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981, passim; Z. Z i e l i ń s k i, *Kościół w Polsce 1944-2007*, Poznań 2009², s. 17.

⁴ A. K a l e t a, *Rozwój polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego w dwudziestoleciu międzywojennym*, w: *In vinculo communionis. Księga jubileuszowa ku czci Biskupa Kieleckiego Kazimierza Ryczana w 60. rocznicę urodzin*, Kielce 1999, s. 491-492.

⁵ Por. A. G o c ł a w s k i, *Katolicy a radio*, „Ruch Katolicki” (dalej: RK), Poznań 1937, nr 6, s. 247-260; K r a s o w s k i, *Episkopat katolicki*, s. 221-222.

⁶ J. P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa, radio i film 1918-1939*, Lublin 2001, s. 273.

aby ona stała się najwyższą jego normą i przepajała wielki dar sztuki. Każda bowiem sztuka powinna, jak to wynika z jej natury, do tego przede wszystkim dążyć, aby człowieka odpowiednio uszlachetnić i udoskonalić”⁷. Za tą ceną sugestią poszedł Episkopat Polski, który zachęcał duszpasterzy do tego, aby w tej kwestii uświadamiali wiernych oraz inicjowali praktyczne działania⁸, m.in. w ramach Akcji Katolickiej. Chodziło o to, by „uczynić kino narzędziem zdrowej akcji wychowawczej”⁹, a nie tylko je krytykować za zły wpływ na społeczeństwo, a zwłaszcza na młodzież. Biskupi polecali też katolikom popieranie takich filmów, które są zgodne z duchem moralności chrześcijańskiej¹⁰.

1. PRASA

a) Katolicka akcja „propagandowa”

W rozwijaniu ruchu wydawniczego oraz popularyzowaniu radia i kina w Kościele w Polsce w 20-leciu międzywojennym miała swój znaczący udział archidiecezja lwowska obrządku łańcubskiego. Arcybiskup Józef Bilczewski (1860-1923), już na progu swoich rządów w archidiecezji w 1901 r., przestrzegał katolików przed wpływem złej prasy i publicystami „starającymi się zatrzeć różnicę między prawdą a fałszem oraz dobrem a złem”¹¹. O potrzebie popularyzowania w społeczeństwie dobrej książki i prasy katolickiej mówiono na Kursie duszpasterskim we Lwowie w 1929 r. Ksiądz prof. Adam Gerstmann wówczas apelował: „Potęgą, która propaguje najskuteczniej złe i dobre idee, która urabia przekonania i poglądy milionów, z którą muszą się liczyć wszyscy moi tego świata, to książka, a jeszcze więcej prasa [...]. Partie wywrotowe, zwłaszcza komuniści, rozpowszechniają wszędzie swą «bi-

⁷ *Encyklika Ojca Św. Piusa XI o widowiskach kinematograficznych*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 1936, nr 10, s. 321 n.

⁸ W i l k, *Episkopat Kościoła katolickiego*, s. 279; Z. Z i e l i ń s k i, *Kościelne środki masowego przekazu w II Rzeczypospolitej*, w: Z. Z i e l i ń s k i, *Katolicyzm, człowiek, polityka. Przeszłość i teraźniejszość*, Lublin 2002, s. 142-143.

⁹ J. Z., *Akcja Katolicka a kinematografia*, RK 1934, nr 12, s. 578-560.

¹⁰ Por. W. S o b., *Film a moralność*, RK 1935, nr 11, s. 546-547; K r a s o w s k i, *Episkopat katolicki*, s. 221-223.

¹¹ J. B i l c z e w s k i, *List pasterski do duchowieństwa i wiernych w dniu konsekracji i intronizacji*, Lwów 20 I 1901, w: J. B i l c z e w s k i, *Listy pasterskie i mowy okolicznościowe*, Mikołów-Warszawa 1908, s. 32.

bułę». Czy duszpasterstwo może być obojętne wobec tego problemu? [...]. Otwartym do dziś w praktyce zagadnieniem jest u nas istnienie dobrego, wielkiego katolickiego dziennika dla inteligencji; należałoby energiczniej poprzeć dobrą prasę ludową, podnieść poziom czasopism teologicznych, duszpasterskich, katechetycznych, homiletycznych, etc. – nie odmawiać im współpracy, nie szczędzić ofiar materialnych”¹².

Katolicki ruch wydawniczy na gruncie lwowskim rozwijało z dużym powodzeniem Towarzystwo Wydawnicze „Biblioteka Religijna”, założone we Lwowie w 1921 r. przez księży: Teofila Długosza (1887-1971)¹³ i Ignacego Chwiruta (1887-1973)¹⁴. Jego kierownictwo objął ks. Długosz, zaś agendy wydawnicze – ks. Chwirut. W 1923 r. przyjęło ono nazwę: Towarzystwo Wydawnicze „Biblioteka Religijna” im. Ks. arcybiskupa Józefa Bilczewskiego. Członkiem Towarzystwa mógł zostać „Polak-katolik”, którego zadaniem było „popierać wydawnictwa katolickie przez ich prenumeratę i rozszerzanie”. Instytucja ta wydawała: dzieła naukowe, popularnonaukowe, literaturę popularnoreligijną oraz czasopisma kościelne o zasięgu diecezjalnym i krajowym. Pozyskane stąd dochody przeznaczano m.in. na kolportaż książek i prasy katolickiej¹⁵.

Wydawnictwa katolickie w archidiecezji doceniała i popierała Akcja Katolicka, organizowana w parafiach od 1930 r., która widziała w nim skuteczne narzędzie w dziele formacji i apostołstwa swoich członków¹⁶. W 1939 r. uczyniła tę kwestię przedmiotem osobnej refleksji pod hasłem: „W katolickiej

¹² A. G e r s t m a n n, *Duszpasterstwo doby obecnej*, w: *Sprawy duszpasterskie. Wykłady z kursu duszpasterskiego, Lwów 24-26 IX 1929*, Lwów 1929, s. 19-20.

¹³ M. L e s z c z y ń s k i, *Ks. Teofil Długosz jako organizator ruchu teologicznego w Polsce*, Lublin 1983 (mps, ss. 112); t e n ż e, *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra Teofila Długosza za lata 1916-1971[72]*, zestawiał [...], „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 43(1981), s. 247-259.

¹⁴ Z. H a ł u n i e w i c z, *Zostaje tylko pamięć...listy z łagrów 1947-1953*, oprac. J. Wołczański, Lwów-Kraków 1998, s. 67, przypis 4; *Chwirut Ignacy*, w: R. D z w o n k o w s k i, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988*, Lublin 2003, s. 166-167.

¹⁵ M. L e s z c z y ń s k i, *Działalność ks. Teofila Długosza na polu odrodzenia ruchu teologiczno-naukowego w Polsce*, w: „*Studia Lubaczoviensia*” (dalej: SL), t. 2, Lubaczów 1984, s. 62, 64-67.

¹⁶ *Statut Konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce oraz regulaminy*, Poznań-Warszawa 1930, art. 1, 6; *Statuty Stowarzyszeń Akcji Katolickiej (Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej* – dalej: KSK, KSM, KSMM i KSMŻ), Poznań 1934, art. 4.

Polsce – katolicka prasa!”. Wówczas to członkowie Akcji Katolickiej m.in. czytali i omawiali na swoich zebraniach opracowanie pt. „Budujmy prasę katolicką!”, przygotowane przez Archidiecezjalny Instytut Akcji Katolickiej, w oparciu o wypowiedzi Stolicy Apostolskiej i statuty Pierwszego Synodu Plenarnego Kościoła w Polsce. Oto jego fragment: „Prasa jest, obok radia, filmu i teatru, najważniejszym czynnikiem w kształtowaniu opinii publicznej [...]. Bez potężnej prasy nie ma katolickiej opinii publicznej; bez katolickiej opinii publicznej nie ma Królestwa Chrystusowego w Polsce i na ziemi. A więc budujmy potężną prasę katolicką! [...]. Prawdziwie solidną podstawę pisma tworzyć może tylko czytelnik, abonent i przyjaciel pisma”¹⁷.

Popularyzowaniem czasopiśmiennictwa katolickiego oraz organizowaniem audycji radiowych na tematy religijno-moralne i społeczne zajmował się także Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie, powołany przez abp. B. Twardowskiego 15 grudnia 1937 r.¹⁸ Warto w tym miejscu wspomnieć, że we Lwowie zrodziła się również idea Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej, powołanej 2 maja 1927 r., której autorem był arcybiskup ormiański Józef Teodorowicz¹⁹.

b) Proweniencja i rodzaje czasopism

W archidiecezji lwowskiej, w okresie międzywojennym, ukazywało się ok. 40 tytułów czasopism katolickich²⁰. Niektóre z nich drukowało Tow. Wyd. „Biblioteka Religijna”. Czasopisma te, biorąc pod uwagę ich proveniencję i charakter, można zakwalifikować do następujących grup: I/ urzędowe (karii arcybiskupiej); II/ teologiczno-naukowe; III/ organizacji i stowarzyszeń kościelnych; IV/ parafialne; V/ dewocyjne, ascetyczne i inne; VI/ kalendarze i VII/ informatory. Ich wykaz zawiera poniższa tabela.

¹⁷ *Nasze hasło na miesiąc styczeń: „W katolickiej Polsce – katolicka prasa!”*, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” (dalej: GAKALw), [Lwów] 1939, nr 1, s. 4-6.

¹⁸ Pod tym względem archidiecezję lwowską wyprzedzały diecezje: chełmińska, katowicka, krakowska, płocka, włocławska, poznańska, warszawska i wileńska. Dekret erekcyjny „Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie” i „Statut Instytut Wyższej Kultury Religijnej”, art. III, § 4, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie” (dalej: „Kurenda”), [Lwów] 1938, nr 2, s. 5-8.

¹⁹ Zieliński, *Kościelne środki masowego przekazu*, s. 133.

²⁰ Pominęto tu schematyzmy diecezjalne i sprawozdania z działalności stowarzyszeń kościelnych. *Bibliografia katolickich czasopism*, passim; J. J a r o w i e c k i, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008, s. 314-318.

Tabela. Czasopisma w archidiecezji lwowskiej obrz. łac. w latach 1918-1939

Lp.	Rodzaj	Tytuł	Redakcja (drukarnia)	Czas edycji
I	Urzędowe	1/ „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”	Ks. Edward Kiernik Ks. Zygmunt Hałuniewicz	Do 15 VIII 1939
II	Teologiczno-naukowe	1/ „Przegląd Teologiczny” „Collectanea Theologica” „Ruch Teologiczny” (dodatek)	Ks. Teofil Długosz Ks. Aleksy Klawek Ks. A. Klawek Ks. A. Klawek	1920-1924 1924-1926 od 1931 1929-1932
		2/ „Polski Przegląd Tomistyczny”	Innocenty Bocheński OP Andrzej Gmurowski OP	1939
III	Organizacji i stowarzyszeń kościelnych	1/ „Apostolstwo Chorych”	Ks. Michał Rękas	1930-1939
		2/ „Biuletyn Związku Sodalicji Mariańskich Akademiczek w Polsce”	Druk: Tow. Wyd. „Biblioteka Religijna”	1931
		3/ „Dzwonek Trzeciego Zakonu Ś.O.N. Franciszka Serafickiego”. Organ Tercjarstwa i misji franciszk.	Fidelis Kędzierski OFMObs	od 1925-1939 druk Lwów
		4/ „Dyszel w Głowie”. Oficjalny Biuletyn Środowiska Lwowskiego Stow. Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”	Czesław Browiński	1932-1937
		5/ „Gazeta Kościelna”. Organ Tow. Wzajemnej Pomocy Kapłanów	Ks. Aleksander Pechnik i in.	[1893] –
		6/ „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej”	Ks. Andrzej Gromadzki	1935-1939
		7/ „Głos Związku Młodzieży”. Okólnik Związku SMP	Ks. Jan Figura Ks. A. Gromadzki	1924-1930 1930-1934
		8/ „Katolicki Głos Pracy”. Organ Zjednoczenia Chrześcijańskich Związków Zawodowych we Lwowie	Ks. Szczepan Szydelski Maksymilian Lewandowski i in.	1930-1939
		9/ „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”. Organ Stow. Księży Prefektów	Ks. A. Pechnik Ks. T. Długosz Ks. Kazimierz Thullie	[1911] – 1925 1925-1926 do 1931

		10/ „Młodzież Katolicka”. Organ m.in. Akademickiej Ligi Katolickiej we Lwowie	Andrzej Ruszkiewicz Tadeusz Mickiewicz	1932-1939
		11/ „Nasz Związek”. Organ Związku Koleżeńskieg Byłych Wychowanków <i>Sacré Coeur</i>	Teresa z Pieniążków Niwińska	1926-1939
		12/ „Posłaniec św. Antoniego z Padwy”. Organ Pobożnego Stow. św. Antoniego Padewskiego i III Zakonu św. Franciszka	Ireneusz Kmiecik OFMRef	1918-1939
		13/ „Świt Seraficki”. Organ Księży Tercjarzy, dyrektorów i przełożonych III Zakonu św. Franciszka	Wiktor Biegus OFMObs	1925
IV	Parafialne	1/ „Lwowskie Wiadomości Parafialne”; od 1937 „Lwowskie Wiadomości Katolickie” i dodatek: „Gazetka Niedzielną dla dzieci”	Ks. T. Długosz Ks. I. Chwirut	1928- 1931-1939 1937-1938
		2/ „Stryjskie Wiadomości Parafialne”	Ks. T. Długosz	1930
		3/ „Wiadomości Katolickie”	Ks. I. Chwirut	1928- 1938/39
		4/ „Wiadomości Kongresowe”, pismo poświęcone Kongresowi Eucharystycznemu w Kołomyi (1935-1936)	Tadeusz Bosakowski	1936
		5/ „Wiadomości z Ostrej Bramy we Lwowie”	Antoni Guzik SDB	1938-1939
		6/ „Życie Parafialne”	Marian Urban	1932
V	Dewocyjne, ascetyczne i inne	1/ „Gazeta Niedzielną”, dodatek: „Słowo Boże”	Ks. I. Chwirut Ks. Franciszek Mikłasiński	[1912]- 1918- 1921?
		2/ „Głos Eucharystyczny”	Ks. Stanisław Żukowski, ks. I. Chwirut	[1918], 1922- od 1926
		3/ „Młodzież Seraficka”	Walerian Krzysz OFMObs	1928-1929
		4/ „Ojczyzna”	Ks. T. Długosz	1926-1927

		5/ „Róża Duchowna”. Pismo pośw. czci NMP Królowej Różańca św.	Antoni Górnisiewicz OP Teodor J. Naleśniak OP i in.	[1898] - 1939, od 1919 druk Lwów
		6/ „Szkola Chrystusowa”. Pismo pośw. życiu wewnętrznemu	A. Gmurowski OP i in.	1930-1939
		7/ „Ziarenka Eucharystyczne. Do użytku adoratorów Przenajświętszego Sakramentu” (PP Franciszkańki Najśw. Sakramentu)	Józef G. Piotrowski	1919-1920?
		8/ „Żyj po Bożemu” (Misjonarze MB Saletyńskiej)	Franciszek Czarnik MS	1936-1939
VI	Kalendarze	1/ „Kalendarz Franciszkański na Rok Pański...”	Reformaci	[1911] - 1939
		2/ „Kalendarz Mariański na rok...”	Drukarnia I. Jaegera	1929-1934
		3/ „Kalendarz Milicji <Matki Boskiej Szkaplerznej> na rok 1930”	Karmelici	1930
		4/ „Kalendarz Polski na Rok Pański...”	Związek Księży Abstynentów	1918-1939
		5/ „Kalendarz Seraficki Dzwonka Trzeciego Zakonu na rok...”	Bernardyni	1926-1939
		6/ „Kalendarz Tercjarski na rok 1934”	Redakcja „Dzwonka” III Zakonu św. Franciszka	1934
		7/ „Powszechny Kalendarz Mariański na rok Pański...”	Zakłady Graficzne Piller-Neuman	1933-1934
VII	Informatory	1/ „Biblioteka Religijna”. Kwartalnik informacyjny Tow. Wyd. „Biblioteka Religijna”	Mikołaj Skiba Ks. I. Chwirut	1932-1934 1934-1939

Źródło: *Bibliografia katolickich czasopism*, passim i na podstawie badań własnych.

W grupie pierwszej omawianych czasopism, jak widać w tabeli, jest „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, której

numer ostatni ukazał się 15 sierpnia 1939 r.²¹ Do grupy drugiej należą: kwartalnik pt. „Przegląd Teologiczny”, założony w 1920 r. i „Polski Przegląd Tomistyczny” (1939 r.). Inicjatorem i pierwszym redaktorem „Przeglądu Teologicznego” był ks. T. Długosz, a wydawcą ks. I. Chwirut, dyrektor Towarzystwa Wydawniczego „Biblioteka Religijna” we Lwowie – zasłużeni kapłani na polu ruchu teologicznego i wydawniczego w archidiecezji i w kraju. Na łamach „Przeglądu” ukazywały się rozprawy i artykuły naukowe z zakresu historii Kościoła oraz nauk teologicznych i filozoficznych, recenzje prac naukowych, sprawozdania i kronika z życia zakładów teologicznych²². W 1924 r. „Przegląd” stał się organem powstałego wówczas we Lwowie Polskiego Towarzystwa Teologicznego, a jego redakcję przejął ks. Aleksy Klawek. Od 1929 r. ukazywał się dodatek do „Przeglądu”, pt. „Ruch Teologiczny”. W 1931 r. „Przeglądowi” nadano charakter międzynarodowy, zmieniając jego tytuł na „Collectanea Theologica”²³. Drugie pismo w tej grupie – to „Polski Przegląd Tomistyczny”, kwartalnik zainicjowany w 1939 r. przez dominikanów lwowskich i redagowany m.in. przez o. Innocentego Bocheńskiego²⁴.

W grupie trzeciej, zawierającej pisma organizacji i stowarzyszeń kościelnych, są m.in.: „Apostolstwo Chorych” – periodyk (miesięcznik) redagowany w latach 1930-1939 przez ks. Michała Rękasa (1895-1964), kapelana Zakładu dla Psychicznie Chorych na Kulparkowie i sekretarza generalnego Apostolstwa Chorych w Polsce z siedzibą we Lwowie. Pismo to, wydawane najpierw przez Tow. Wyd. „Biblioteka Religijna”, a od 1935 r. przez Sekretariat Apostolstwa Chorych, zawierało artykuły o treści ascetycznej i hagiograficznej, o cierpieniu i modlitwie oraz informacje. Sekretariat drukował także „listy miesięczne” dla chorych i inne wydawnictwa. I tak np. w 1936 r. wysyłano chorym i cierpiącym, każdego miesiąca, 18 tys. „listów” (8 str.), w których znajdowały się odpowiedzi na ich pytania dotyczące choroby i cierpienia²⁵.

²¹ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 66-67.

²² „Przegląd Teologiczny”. Kwartalnik naukowy, red. ks. Teofil Długosz, [Lwów] 1(1920), z. 1, s. 80.

²³ *L e s z c z y ń s k i, Działalność ks. Teofila Długosza*, s. 59-64; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 237, 254.

²⁴ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 222.

²⁵ „Apostolstwo Chorych” [bezpłatny dodatek do „Kurendy”, Lwów 1934, s. 4, Polski Sekretariat Apostolstwa Chorych, druk. Tow. „Biblioteka Religijna”]. Sekretariat Apostolstwa Chorych we Lwowie powołał 12 V 1930 abp. B. Twardowski, a zatwierdziła go Konferencja

W latach 1932-1937 ukazywał się we Lwowie miesięcznik pt. „Dyszel w Głowie”. Oficjalny Biuletyn Środowiska Lwowskiego Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, redagowany przez Czesława Browińskiego²⁶ oraz „Gazeta Kościelna” (od 1893 r.), tygodnik poświęcony sprawom kościelnym i społecznym, organ Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Kapłanów we Lwowie, a od 1925 r. Stowarzyszeń Kapłańskich w Polsce²⁷. Pismo prezentowało na swych łamach: dokumenty Stolicy Apostolskiej, artykuły dotyczące zagadnień teologicznych, stowarzyszeń kościelnych, spraw kapłańskich i społecznych, kronikę, bibliografię itd.²⁸

Własne pisma organizacyjne miała Akcja Katolicka. W latach 1935-1939 ukazywał się we Lwowie „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej”, biuletyn redagowany przez ks. Andrzeja Gromadzkiego. Publikowano w nim zarządzenia władz krajowych i diecezjalnych Akcji Katolickiej, programy pracy, sprawozdania z działalności Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej oraz Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, informacje o wydawnictwach itd.²⁹ Z kolei Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej (od 1934 r. KSMM

Episkopatu Polski 24 VI tr. w Poznaniu, jako „Dzieło Apostolstwa Chorych” w Polsce. *Dzieło Apostolstwa Chorych*, „Kurenda” 1932, nr 20, s. 1-2; M. R e k a s, *Apostolstwo Chorych w Polsce*, Poznań–Lwów 1936, s. 15-16; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 41.

²⁶ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 79-80.

²⁷ „Gazeta Kościelna” (dalej: GK). Pismo poświęcone sprawom kościelnym i społecznym, Lwów (tygodnik). Organ Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Kapłanów; 1925 – Organ Stowarzyszeń Kapłańskich w Polsce, red. ks. A. Pechnik, ks. Franciszek Błotnicki.

²⁸ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 106-110; „Gazetę Kościelna” oceniał pozytywnie znany religioznawca i prasoznawca Czesław Lechicki (1906-2001), ale tylko w odniesieniu do czasu jej redakcji przez ks. Pechnika. Tuż przed II wojną światową GK miała – według Lechickiego – przybrać charakter „wyraźnie polityczny”, bowiem „bez sprzeciwu swej władzy kościelnej opowiedziała się niedwuznacznie za Stronnictwem Narodowym”. Cz. L e c h i c k i, *Prasa katolicka drugiej Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, Wrocław–Warszawa 1984, nr 2, s. 59. Trudno się dziwić tej ocenie w kontekście transformacji światopoglądowej Lechickiego. Zob. R. G r a c z y k, *Cena przetrwania? SB a „Tygodnik Powszechny”*, Warszawa 2011, s. 225-233, 481 p. 29.

²⁹ „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej”, wyd. Archidiecezjalny Instytut Akcji Katolickiej (dalej: AIAK), red. ks. A. Gromadzki, druk: Tow. „Biblioteka Religijna” – dwumiesięcznik, od 1938 miesięcznik, nakł. 7 tys. egz. w 1937; obok tegoż pisma AIAK oraz KSM, KSK, KSMM i KSMŻ wydawały, w l. 1934-1939, „Okólniki” (na powielaczu, bądź drukiem, ok. 1-7 s.); zob. np. „Okólnik nr 5/37”. KSK Archidiecezji Lwowskiej, [red.] L. Kownacka, M. Jordan-Stojowska, Lwów 1937, drukarnia Urzędnicza; *Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej*, „Kurenda” 1935, nr 4, nr 16; M. L e s z c z y ń s k i, *Akcja Katolicka w archi-*

i KSMŻ) wydawał, w latach 1924-1934, miesięcznik „Głos Związku Młodzieży” z podtytułem: „Dodatek do Kurendy Kurii Metropolitalnej” lub „Okólnik Lwowskiego Związku S.M.P.”, który redagował ks. Jan Figura, a od 1930 r. ks. A. Gromadzki³⁰.

Ważne miejsce wśród tytułów prasowych zajmowały: „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” – organ Stowarzyszenia Księży Prefektów, redagowany m.in. przez ks. Aleksandra Pechnika, ks. T. Długosza (zastępcę redaktora, 1925-1926) i ks. Kazimierza Thulie (do 1931 r.)³¹ oraz „Katolicki Głos Pracy” (od 1930 r.) – pismo poświęcone sprawom społeczno-politycznym w ujęciu katolickiej nauki społecznej – organ Zjednoczenia Chrześcijańskich Związków Zawodowych we Lwowie³². W tej grupie czasopism warto odnotować jeszcze kilka zakonnych edycji prasowych. I tak bernardyni wydawali „Dzwonek Trzeciego Zakonu Ś.O.N. Franciszka Serafickiego” – organ Tercjarstwa (tematyka ascetyczna, zagadnienia tercjarские, dzieje tegoż zakonu w Polsce, nekrologi zakonników i tercjarzy, hagiografia franciszkańska, sprawozdania itd.)³³ oraz „Świt Seraficki” – kwartalnik poświęcony szerzeniu idei św. Franciszka z Asyżu – organ tercjarzy, dyrektorów i przełożonych Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego w Polsce³⁴. Z kolei franciszkanie reformaci wydawali „Posłańca św. Antoniego z Padwy” – organ „Pobożnego Stowarzyszenia św. Antoniego Padewskiego i III Zakonu św. Franciszka”³⁵.

Czwarta grupa omawianych edycji to pisma parafialne. We Lwowie ukazywały się m.in.: „Lwowskie Wiadomości Parafialne” (od 1937 r. „Lwowskie Wiadomości Katolickie”), tygodnik założony w 1928 r. i redagowany przez ks. T. Długosza, a od 1931 r. przez ks. I. Chwiruta. W latach 1937-1938

diecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, Lublin–Pelplin 1996, s. 119-121; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 109.

³⁰ „Głos Związku Młodzieży”. Dodatek do Kurendy Kurii Metropolitalnej, red. Związek [Sekretariat] Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, R. I, Lwów 1 listopada 1924 r., nr 1, wyd. ks. J. Figura, Drukarnia Akademicka; później np. 1933, z podtytułem: Okólnik Lwowskiego Związku S.M.P., red. Sekretariat Związku Młodzieży Polskiej we Lwowie, wyd. i red. ks. A. Gromadzki, druk: Tow. „Biblioteka Religijna”. L e s z c z y ń s k i, *Akeja Katolicka*, s. 144; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 117.

³¹ L e s z c z y ń s k i, *Bibliografia*, s. 259; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 179.

³² „Katolicki Głos Pracy”. Czasopismo społeczne, Lwów 1930-1939, red. M. Lewandowski; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 157-158.

³³ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 85-86.

³⁴ Tamże, s. 302.

³⁵ Tamże, s. 228.

drukowano dodatek do tegoż pisma, pt. „Gazetka Niedzielną dla dzieci”³⁶. Nadto ukazywały się: „Stryjskie Wiadomości Parafialne”, wydawane przez ks. T. Długosza (1930 r.)³⁷, „Wiadomości Kongresowe” – pismo poświęcone Kongresowi Eucharystycznemu w Kołomyi (13-14 czerwca 1936 r.)³⁸, „Wiadomości z Ostrej Bramy we Lwowie” (1938-1939), miesięcznik wydawany przez ks. Antoniego Guzika SDB³⁹ i „Życie Parafialne” – pismo poświęcone sprawom religijnym Małopolski, redagowane przez Mariana Urbana (1932 r.)⁴⁰. Dużą popularnością wśród katolików cieszyła się „Gazeta Niedzielną” – tygodnik dla rodzin katolickich (1918-1939) o zasięgu ogólnopolskim, z dodatkiem pt. „Słowo Boże”, które usilnie polecał arcybiskup lwowski Bolesław Twardowski⁴¹. Kapłani i wierni chętnie sięgali po „Głos Eucharystyczny” – pismo poświęcone czci Najświętszego Sakramentu⁴² i miesięcznik „Młodzież Seraficka”, którego celem była popularyzacja i popieranie misji⁴³. Stałych czytelników miały też tego typu pisma redagowane przez zakony. I tak dominikanie wydawali miesięcznik pt. „Róża Duchowną” – poświęcony czci NMP Królowej Różańca św.⁴⁴ i „Szkołę Chrystusową” – czasopismo traktujące o sprawach życia wewnętrznego⁴⁵. Z kolei Misjonarze Matki Boskiej Saletyńskiej wydawali miesięcznik „Żyj po

³⁶ „Lwowskie Wiadomości Parafialne”. Tygodnik poświęcony życiu religijnemu m. Lwowa (od 1937 r. „Lwowskie Wiadomości Katolickie”), red. ks. T. Długosz, od 1931 – ks. I. Chwirut, wyd. Tow. „Biblioteka Religijna”. *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 108, 173-174.

³⁷ L e s z c z y ń s k i, *Bibliografia*, s. 259; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 294.

³⁸ „Wiadomości Kongresowe”. Pismo poświęcone Kongresowi Eucharystycznemu w Kołomyi, Kołomyja, dnia 31 maja 1936, nr 7, wyd. i red. T. Bosakowski, druk A. Kisielewski w Kołomyi, ss. 4; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 322.

³⁹ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 343.

⁴⁰ Tamże, s. 356.

⁴¹ „Gazeta Niedzielną” od 1 VI 1931 była organem prasowym AIK we Lwowie. *Gazeta Niedzielną*, „Kurenda” 1932, nr 16, s. 68; *Gazeta Niedzielną*, „Kurenda” 1931, nr 11, s. 48; *W sprawie „Gazety Niedzielną”*, „Kurenda” 1935, nr 1, s. 2; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 107, 263.

⁴² „Głos Eucharystyczny”. Pismo miesięczne dla kapłanów i wiernych, poświęcone szczeniu czci Przenajśw. Sakramentu Ołtarza, Lwów [red. ks. I. Chwirut, nakł. Tow. „Biblioteka Religijna”]; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 110.

⁴³ K a l e t a, *Rozwój polskiego czasopiśmiennictwa*, s. 494.

⁴⁴ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 252.

⁴⁵ Tamże, s. 299.

Bożemu”⁴⁶, a Franciszkańki od Najświętszego Sakramentu „Ziarenka Eucharystyczne” – dla adoratorów Przenajświętszego Sakramentu⁴⁷.

Bardzo popularne w społeczeństwie katolickim były kalendarze, wydawane przez zakony i różne instytucje kościelne. I tak np. reformaci wydawali, w latach 1929-1939, „Kalendarz Franciszkański na rok Pański...”, nakładem „Posłańca św. Antoniego”⁴⁸, karmelici – „Kalendarz Milicji «Matki Boskiej Szkaplerznej» na rok 1930”⁴⁹, a bernardyni, w latach 1926-1939, „Kalendarz Seraficki Dzwonka Trzeciego Zakonu [św. Franciszka] na rok...”⁵⁰. Z kolei Związek Księży Abstynentów i Tow. „Biblioteka Religijna” wydawały, w latach 1918-1939, „Kalendarz Polski”, którego celem było popularyzowanie problematyki abstynenckiej oraz zagadnień religijnych i narodowych⁵¹. Ukazywał się też „Kalendarz Mariański” (1929-1934) o tematyce maryjnej i świętych polskich⁵², a także „Powszechny Kalendarz Mariański na Rok Pański...” (1933-1934)⁵³ i „Kalendarz tercjarski na rok 1934”⁵⁴. Nadto Tow. Wyd. „Biblioteka Religijna” wydawało informator pt. *Biblioteka Religijna*, redagowany przez Michała Skibę i ks. I. Chwiruta, zawierający wykazy i ceny wydawnictw oraz ich omówienia⁵⁵.

2. RADIO I KINO

Kościół w archidiecezji lwowskiej w okresie międzywojennym, w swojej misji ewangelizacyjnej, wykorzystywał także radio i kino. O związanych z nimi korzyściach i niebezpieczeństwach, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza ks. Adam Gertsman, podczas Kursu duszpasterskiego we Lwowie w 1929 r., mówił: „Kino i radio stały się w ostatnich latach nie tylko środkiem rozrywki i godziwej, a często niegodziwej zabawy, ale także

⁴⁶ Tamże, s. 358.

⁴⁷ Tamże, s. 252.

⁴⁸ Tamże, s. 135-136.

⁴⁹ Tamże, s. 145.

⁵⁰ Tamże, s. 149.

⁵¹ Tamże, s. 146.

⁵² Tamże, s. 143.

⁵³ Tamże, s. 230.

⁵⁴ Tamże, s. 150.

⁵⁵ L e s z c z y ń s k i, *Ks. Teofil Długosz*, s. 95; *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 44.

potężnym środkiem propagandy ideowej, agitatorek skuteczniejszym nieraz, niż książka lub gazeta. Katolikom, a tym bardziej duszpasterzom, nie wolno tych środków lekceważyć, nie wystarczy ustosunkować się do nich wyłącznie negatywnie, np. przez atakowanie ich, gromienie lub zakazywanie. Coraz bardziej widoczna jest konieczność stworzenia konkurencyjnego, dobrego, chrześcijańskiego kina lub radia – ale niemało jeszcze pozostało do zrobienia, niełatwo nam osiągnąć choć w części te rezultaty, jakie daje np. filmowa i radiowa propaganda bolszewizmu, uprawiana przez dzisiejszych władców Rosji”⁵⁶.

a) Radio

Gorliwymi propagatorami radia na gruncie lwowskim byli księża: Michał Rękas, sekretarz Apostolstwa Chorych i Stanisław Szurek, profesor UJK. W kwietniu 1926 r., w związku z rozpoczęciem przez Polskie Radio stałej emisji programu, ks. Rękas pisał w „Gazecie Kościelnej”, że radio to „taki naprawdę katolicki, wszechświatowy wynalazek”, który zasługuje na to, aby zajął się nim bliżej Kościół. „Tak jak w akcji katolickiej ma swe wielkie znaczenie dziennik, aparat projekcyjny, kinoteatr, książka, scena, muzyka, żywe słowo z estrady czy ambony, tak i «radiofon» winien w tej akcji zająć odpowiednie miejsce”⁵⁷. Z kolei ks. Szurek stwierdzał, że „radio nie jest samo w sobie ani dobre, ani złe. Wszystko zależy od tych, którzy go słuchają”⁵⁸. Postulował zacieśnienie współpracy pomiędzy Polskim Radiem a Kościołem oraz potrzebę powołania przez katolików własnej „radio-stacji”⁵⁹.

Z apelem o większe niż dotąd wykorzystanie radia w misji Kościoła wystąpił, w listopadzie 1931 r., Archidiecezjalny Instytut Akcji Katolickiej we Lwowie, w związku z zapowiadaną konferencją z udziałem kierownictwa Polskiego Radia i delegatów Episkopatu. Konkretnie propozycje w tym względzie przedstawił ks. M. Rękas. Sugerował m.in. zwiększenie liczby audycji katolickich w programie radia, które dotychczas ograniczało się do transmitowania Mszy św., nabożeństw i kazań, wprowadzenie cotygodniowej, pół-

⁵⁶ G e r s t m a n n, *Duszpasterstwo doby obecnej*, s. 20.

⁵⁷ M. R ę k a s, *Radio w Polsce*, GK 1926, nr 18, s. 206; J. P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa*, s. 160.

⁵⁸ S. S z u r e k, *Kościół a radio*, GK 1929, nr 18, s. 206-208; nr 19, s. 218-221; nr 20, s. 230-232; nr 21, s. 242-244; nr 22, s. 254-256; nr 23, s. 266-268.

⁵⁹ P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa*, s. 161.

godzinnej audycji pt. „Katolicki Biuletyn Radiowy”, celem informowania słuchaczy o „ruchu katolickim” w kraju i za granicą oraz transmitowania przez wszystkie rozgłośnie Polskiego Radia audycji dla chorych, co też stało się faktem. Aby zapewnić Kościołowi wpływ na kształt programów religijnych w Polskim Radio, postulował także wprowadzenie do jego rady przedstawicieli spośród duchowieństwa lub katolików świeckich. Widział też potrzebę utworzenia polskiego oddziału Międzynarodowego Katolickiego Biura Radiowego, powstałego w Kolonii w 1928 r., w którego pracach uczestniczył⁶⁰.

W grudniu 1932 r. Naczelny Instytut Akcji Katolickiej w Poznaniu zwrócił się do AIAK we Lwowie z sugestią, aby nawiązał bliższy kontakt z lokalną rozgłośnią radiową i postarał się o uzyskanie czasu antenowego w tygodniu na program religijny. W odpowiedzi na to ks. Rękas zaproponował, aby ten program przybrał, podobnie jak w Belgii, formę „godzin katolickich”. W pierwszej z nich, o „charakterze poważnym, jednolitym”, miała dominować poezja, muzyka oraz wykłady na tematy religijne, społeczne, polityczne i kulturalne, a w drugiej, „bardziej urozmaiconej” – informacje ze stałymi elementami, tj. „Radiowym Tygodnikiem Katolickim” oraz „Kwadransiem dla Dzieci i Młodzieży”. W ten sposób w ogólnopolskim programie radia miały się znaleźć, zgodnie z postulatami ks. Rękasa, audycje katolickie: dla chorych, dwie „godziny katolickie” i transmisja Mszy świętej⁶¹.

Ks. Rękas czynił też starania o zorganizowanie „katolickich klubów radiosłuchaczy i radioamatorów”, wprowadzenie w pismach katolickich „działu krytyki radiowej” i uzyskanie przez nie prawa do zamieszczania na swoich łamach programu radiowego. Nad całością poczynań katolików w dziedzinie radiofonii miała czuwać „Katolicka Rada Radiowa”, wyłoniona spośród katolickich działaczy radiowych, księży zaangażowanych w radio, inżynierów radiotechników, literatów i wybitnych osobistości ze świata katolickiego. O poparcie tych planów ks. Rękas zabiegał w Episkopacie Polski i w kierownictwie Polskiego Radia⁶². W tym kontekście ważny okazał się też fakt późniejszej przynależności lwowskiego biskupa pomocniczego Eugeniusza Baziaka (1938 r.) do podkomisji radiowej przy Komisji Prasowej, Radiowej i Filmowej Episkopatu Polski⁶³.

⁶⁰ Tamże, s. 162-163.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, s. 182.

Tymczasem, już 31 października 1930 r., lwowska rozgłośnia Polskiego Radia, na wniosek Sekretariatu Apostolstwa Chorych, wprowadziła stałe audycje radiowe dla chorych, które miały im dopomóc odkryć w świetle wiary sens cierpienia. Audycje, które prowadził ks. Rękas, nadawano potem w każdy piątek po południu przez kwadrans na wszystkie rozgłośnie polskie. Warto w tym miejscu dodać, że ks. Rękas nawiązywał współpracę w tym zakresie także z Polskim i Międzynarodowym Towarzystwem Szpitalnictwa celem „wzmoczenia i rozwoju duszpasterstwa szpitalnego i oddania radia na usługi chorych i religijnej nad nimi opieki”, co było nowością w tej dziedzinie w stosunku do innych krajów⁶⁴. Od 7 maja 1931 r. audycje radiowe dla chorych nadawały już wszystkie rozgłośnie w kraju⁶⁵. Ich celem było także uwrażliwianie ludzi zdrowych na potrzebę troski o chorych i cierpiących⁶⁶. Realizacji tych szlachetnych inicjatyw towarzyszyły pewne trudności czynione przez Polskie Radio, które usiłowało skrócić czas emisji kazań i katechez dla chorych. Jednakże ks. Rękas skutecznie bronił ustalonych wcześniej zasad pomiędzy Polskim Radiem a Kościołem⁶⁷.

Cenną inicjatywą ks. Rękasa w duszpasterstwie chorych były także „reportaże liturgiczne”, które w latach 1936-1937 prowadził w radio. Ich celem była pomoc chorym w głębszym rozumieniu i przeżywaniu Mszy św. transmitowanej przez radio, poprzez objaśnianie tekstów liturgicznych i modlitw w języku polskim. Z biegiem czasu „reportaże” rozpoczynano od krótkiego opisu kościoła – miejsca celebry. W ten sposób „reportaż liturgiczny” stał się „wizualnym i ideowym” uzupełnieniem transmitowanego nabożeństwa, które słuchacze przeżywali „wewnętrznie i duchowo” jako „pełnowartościowe przeżycie liturgiczne”. Ta nowa forma Mszy św. radiowej cieszyła się uznaniem wśród radiosłuchaczy i kierownictwa radia. W komentarzach podkreślano, że polskie objaśnienia Mszy św. „ożywiły transmisję oraz wywołały psychologiczną i duchową obecność słuchaczy wśród uczestników nabożeństwa”⁶⁸.

Dużym zainteresowaniem radiosłuchaczy cieszyły się także kazania głoszone podczas Mszy św. radiowych. Strona kościelna opowiadała się za ich

⁶⁴ R ę k a s, *Apostolstwo Chorych*, s. 17; P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa*, s. 195-200.

⁶⁵ M. R e c h o w i c z, *Apostolstwo Chorych w Polsce i jego pierwszy duszpasterz*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 12(1979), s. 11.

⁶⁶ P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa*, s. 201-202.

⁶⁷ Z i e l i ń s k i, *Kościelne środki masowego przekazu*, s. 140.

⁶⁸ P l i s, *Kościół katolicki w Polsce a prasa*, s. 189-192.

bezpośrednią transmisją, a dyrekcja Polskiego Radia za ich retransmisją, co zakładało pewną ich „cenzurę”, w obawie przed ewentualną krytyką władz państwowych. W związku z tym redakcja lwowskiej „Gazety Kościelnej” przeprowadziła w 1935 r., na życzenie Komisji Audycji Religijnych, ankietę dotyczącą formy głoszenia tych kazań. Okazało się, że wszyscy respondenci opowiedzieli się za bezpośrednią ich transmisją z kościołów. Uzasadniali to tym, że transmitowane nabożeństwa mają umożliwić słuchaczom obcowanie z rzeczywistością nadprzyrodzoną, którą uobecnia „Ofiara Mszy św.”, w związku z czym nie należy ich w żaden sposób „deformować”. Tak więc i kaznodzieja, który jest „na swoim prawnym, uświęconym miejscu”, ma tytuł do tego, aby głosić słowo Boże do wiernych – „obecnych w kościele fizycznie lub duchowo”. Natomiast ze studia można wygłaszać np. wykłady i odczyty na tematy religijne, i to w porze wieczorowej⁶⁹. Nabożeństwa i kazania radiowe cieszyły się wśród chorych ogromną popularnością, o czym świadczyła zwiększana sukcesywnie liczba radiodbiorników. W latach 1930-1938 zakupiono dla chorych, z ofiar napływających do Sekretariatu Apostolstwa Chorych, 358 radiodbiorników lampowych, 875 detektorowych, 155 słuchawek i 641 głośników⁷⁰.

W 1937 r. w lwowskiej „Kurendzie ” i w „Głosie Akeji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” ukazała się „Odezwa” Związku Katolickich Radiosłuchaczy z siedzibą w Krakowie, następującej treści: „Radio urasta do olbrzymiej potęgi, przerastając nawet – do pewnego stopnia – prasę, swym zasięgiem i swymi wpływami, trafiając wszędzie, na najdalsze krańce ziemi. I w Polsce obserwujemy rozwój radiofonii w przyspieszonym tempie. Rozgąłęzają się też coraz bardziej wpływy programów radiowych. Nie wolno nam być tylko obserwatorami, czy – w najlepszym razie – biernymi odbiorcami w tej dziedzinie. Dlatego idziemy do Was z apelem, byście wstępowali w szeregi „Związku Katolickich Radiosłuchaczy”, zarejestrowanego przez władze administracyjne. ZKR pragnie przyjąć z pomocą niezamożnym katolikom celem umożliwienia im korzystania z radia. Pragnie dawać audycje, które pogłębiałyby uświadczenie katolickie w szerokich masach radiosłuchaczy. Pragnie zapoznać z dorobkiem Kościoła katolickiego u nas i na całym świecie. Pragnie omawiać w programach radiowych aktualne problemy i zagadnienia, wysuwane przez chwilę bieżącą lub przez samych radiosłuchaczy, oświetlając je z punktu widzenia katolickiego itd. Chcąc przepro-

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże, s. 207.

wadzić te i inne zadania i postulaty, musimy iść zorganizowani. Stąd nasz apel [...]. Chodzi o sprawę Bożą! Pamiętajmy, jak wielką wagę przywiązuje do dziedziny propagandy radiowej Stolica Apostolska. Zabieramy się do pracy pod auspicjami naszego [...] Episkopatu, którego delegat zasiada (w myśl statutu) w Zarządzie Głównym ZKR, i którego Arcypasterskim błogosławieństwem znaczą nasze pierwsze kroki. Do ZKR mogą i powinni należeć wszyscy katolicy radioabonenci i radiosłuchacze obojga płci po skończeniu 18 lat⁷¹. Dzięki tym apelom i inicjatywom praktycznym, katolickie audycje radiowe zdobywały sobie powszechne uznanie. Dużą popularnością cieszyło się radio m.in. wśród członków Akcji Katolickiej. Podczas gdy w 1932 r. radioodbiorniki posiadało tylko 15 oddziałów żeńskich „Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej we Lwowie” (na 147) i 11 męskich (na 122), a „aparat projekcyjny” – 2 oddziały żeńskie i 3 męskie⁷², to w 1937 r. z radia korzystało już 48 oddziałów KSMM (na 173)⁷³ i 43 oddziały KSMŻ (na 257)⁷⁴. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w tymże roku – na prośbę stowarzyszeń kościelnych, radiosłuchaczy katolickich i AIAK – dyrekcja Lwowskiej Rozgłośni Polskiego Radia wprowadziła zwyczaj rozpoczynania porannych audycji od śpiewu pieśni: „Kiedy ranne wstają zorze” lub od innej pieśni religijnej⁷⁵.

b) Kino

Obok radia, coraz bardziej popularne stawało się także kino. Do korzystania z niego zachęcał m.in. „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej”, uwrażliwiając członków tegoż stowarzyszenia i innych wiernych na to, aby prowadzili „propagandę na rzecz filmów budujących, a nie tylko krytykę filmów niemoralnych”. Trudno jednak określić dokładnie skalę zainteresowania tym nowym środkiem medialnym w archidiecezji. Wiadomo tylko, że we Lwowie, przy ul. Franciszkańskiej 1a, w sali należącej do

⁷¹ *Związek Katolickich Radiosłuchaczy. Odezwa*, „Kurenda” 1937, nr 11, s. 65-66; GAKALw 1937, nr 4, s. 80-81.

⁷² *Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej we Lwowie za rok 1932*, „Głos Związku Młodzieży”. Okólnik Lwowskiego S.M.P., Lwów 1933, nr 7, s. 53, 56-58.

⁷³ *Sprawozdanie za rok 1937*, GAKALw 1938, nr 4, s. 59; *Sprawozdanie Katolickiego Stowarz[yszenia] Młodzieży Żeńskiej za rok 1937*, GAKALw 1938, nr 7-8, s. 223-224.

⁷⁴ *Sprawozdanie Katolickiego Stowarz[yszenia] Młodzieży Żeńskiej za rok 1937*, GAKALw 1938, nr 7-8, s. 223-224.

⁷⁵ *Ranna audycja Lwowskiej Rozgłośni Polskiego Radia powinna się rozpoczynać śpiewem: „Kiedy ranne...”*, GAKALw 1938, nr 9, s. 230.

Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Asyżu, mieściło się kino „PAX”, które wyświetlało filmy „zdrowe, stojące na poziomie etyki katolickiej”, a które miały na celu przyczynić się „do wielkiego zwycięstwa dobra nad złem”⁷⁶.

*

Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego z powodzeniem uczestniczyła w rozwijaniu w Kościele w Polsce, w 20-leciu międzywojennym, ruchu wydawniczego i medialnego. Szczególne zasługi nas tym polu miało Towarzystwo Wydawnicze „Biblioteka Religijna”, założone we Lwowie w 1921 r. przez księży: Teofila Długosza i Ignacego Chwiruta. Wydawało ono dzieła naukowe i popularne, literaturę religijną oraz czasopisma kościelne o zasięgu diecezjalnym i krajowym, a wśród nich „Przegląd Teologiczny” – dziś „Collectanea Theologica”. Łącznie ukazywało się wówczas ok. 40 tytułów czasopism katolickich. Katolicki ruch wydawniczy w archidiecezji rozwijała także Akcja Katolicka, która widziała w nim skuteczne narzędzie w dziele formacji i apostołstwa swoich członków oraz Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie. Bardzo pożyteczne okazało się także radio, które z powodzeniem wykorzystywał Sekretariat Apostołstwa Chorych, kierowany przez ks. Michała Rękasa, w swej pionierskiej misji duszpasterskiej wśród chorych i cierpiących. W mniejszym już zakresie korzystano z kina, ale i ono zdobywało sobie zwolenników, m.in. wśród członków Akcji Katolickiej.

⁷⁶ *Wysilek twórczy w dziedzinie kinematografii*, GAKALw 1935, nr 4, s. 54. Kino PAX, które należało do zakonu franciszkanów konwentualnych, przejęli wraz ze sprzętem bolszewicy w listopadzie 1939 r. *Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie 1939-1946*, wyd. Z. Gogola, J. Małocha, A. Oleksiak, Kraków 2008, s. 12. Warto tu wspomnieć, że przez pewien okres afisze dla tegoż kina malował franciszkanin o. Rafał Kiernicki, późniejszy lwowski biskup pomocniczy (1991-1995). J. K r ę t o s z, *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv w latach 1948-1991*, Katowice 2003, s. 23.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

A. *Archiwalne* (w zbiorach autora)

Leszczyński M., Ks. Teofil Długosz jako organizator ruchu teologicznego w Polsce, Lublin 1983 (mps, ss. 112, praca magisterska).

B. *Drukowane*

Dekret erekcyjny „Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie” i „Statut Instytut Wyższej Kultury Religijnej”, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, Lwów 1938, nr 2, s. 5-8.

Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie 1939-1946, wyd. Z. Gogoła, J. Małocha, A. Oleksiak, Kraków 2008.

Statut Konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce oraz regulaminy, Poznań–Warszawa 1930.

Statuty Stowarzyszeń Akcji Katolickiej (KSK, KSM, KSMM i KSMŻ), Poznań 1934. Związek Katolickich Radiosłuchaczy. Odezwa, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, Lwów 1937, nr 11, s. 65-66.

II. LITERATURA

Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

Bilczewski J., List pasterski do duchowieństwa i wiernych w dniu konsekracji i intronizacji, Lwów 20 I 1901, w: J. Bilczewski, Listy pasterskie i mowy okolicznościowe, Mikołów–Warszawa 1908, s. 23-40.

Chwirut Ignacy, w: R. Dzwonkowski, Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988, Lublin 2003, s. 166-167.

Dyczewski L., Działalność wydawnicza Kościoła katolickiego w Polsce międzywojennej, „Homo Dei” 1972, nr 4, s. 289-294.

Dzieło Apostolstwa Chorych, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, [Lwów] 1932, nr 20.

Encyklika Ojca Św. Piusa XI o widowiskach kinematograficznych, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 1936, nr 10.

Gazeta Niedzielną, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, Lwów 1932, nr 11, s. 48; nr 16, s. 68.

Gerstman A., Duszpasterstwo doby obecnej, w: Sprawy duszpasterskie. Wykłady z kursu duszpasterskiego, Lwów 24-26 IX 1929, [Lwów] 1929, s. 11-21.

Gocławski A., Katolicy a radio, „Ruch Katolicki”, [Poznań] 1937, nr 6, s. 247-260.

Graczyk R., Cena przetrwania? SB a „Tygodnik Powszechny”, Warszawa 2011.

Hałuniewicz Z., Zostaje tylko pamięć...listy z łagrów 1947-1953, oprac. J. Wołczański, Lwów–Kraków 1998.

- J a r o w i e c k i J., Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku, Kraków–Wrocław 2008.
- K a l e t a A., Rozwój polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego w dwudziestoleciu międzywojennym, w: *In vinculo communionis*. Księga jubileuszowa ku czci Biskupa Kieleckiego Kazimierza Ryczana w 60. rocznicę urodzin, Kielce 1999, s. 490-513.
- Kościół w Polsce. Dzieje i kultura, [t.] III, red. J. Walkusz, Lublin 2004.
- K r a s o w s k i K., Episkopat katolicki w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1992.
- K r ę t o s z J., Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv w latach 1948-1991, Katowice 2003.
- L e c h i c k i Cz., Prasa katolicka drugiej Rzeczypospolitej, „Kwartalnik Prasy Polskiej” 1984, nr 2, s. 45-69.
- L e s z c z y ń s k i M., Akcja Katolicka w archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, Lublin–Pelplin 1996.
- L e s z c z y ń s k i M., Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra Teofila Długosza za lata 1916-1971[72], zestawiał [...], „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 43(1981), s. 247-259.
- L e s z c z y ń s k i M., Działalność ks. Teofila Długosza na polu odrodzenia ruchu teologiczno-naukowego w Polsce, w: „Studia Lubaczoviensia”, t. 2, Lubaczów 1984, s. 59-74.
- Nasze hasło na miesiąc styczeń: „W katolickiej Polsce – katolicka prasa!”, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” 1939, nr 1, s. 4-6.
- Pierwszy Polski Synod Plenarny, Lublin 1939.
- P l i s J., Kościół katolicki w Polsce a prasa, radio i film 1918-1939, Lublin 2001.
- Ranna audycja Lwowskiej Rozgłośni Polskiego radia powinna się rozpoczynać śpiewem: „Kiedy ranne...”, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” 1938, nr 9, s. 230.
- R e c h o w i c z M., Apostolstwo Chorych w Polsce i jego pierwszy duszpasterz, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 12(1979), s. 9-12.
- R ę k a s M., Apostolstwo Chorych w Polsce, Poznań–Lwów 1936.
- R ę k a s M., Radio w Polsce, „Gazeta Kościelna”, [Lwów] 1926, nr 18, s. 206.
- Sob. W., Film a moralność, „Ruch Katolicki”, [Poznań] 1935, nr 11, s. 221-223.
- Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej we Lwowie za rok 1932, „Głos Związku Młodzieży”. Okólnik Lwowskiego S.M.P., Lwów 1933, nr 7, s. 53-58.
- Sprawozdanie za rok 1937, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” 1938, nr 4, s. 59. Sprawozdanie Katolickiego Stowarz[yszenia] Młodzieży Żeńskiej za rok 1937, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” 1938, nr 7-8, s. 223-224.
- S z u r e k S., Kościół a radio, „Gazeta Kościelna”, [Lwów] 1929, nr 18-23.
- W i l k S., Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939, Warszawa 1992.
- W sprawie „Gazety Niedzielnej”, „Kurenda Kurii Metropolitalnej obrządku łacińskiego we Lwowie”, [Lwów] 1935, nr 1, s. 2.
- Wysiłek twórczy w dziedzinie kinematografii, „Głos Akcji Katolickiej Archidiecezji Lwowskiej” 1935, nr 4, s. 54.

- Zieliński Z., Kościelne środki masowego przekazu w II Rzeczypospolitej, w: Z. Zieliński, *Katolicyzm, człowiek, polityka. Przeszość i terażniejszość*, Lublin 2002, s. 128-149.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944-2007*, Poznań 2009².
- Z. J., *Akcja Katolicka a kinematografia*, „Ruch Katolicki”, Poznań 1934, nr 12, s. 578-560.

ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU
W ARCHIDIECEZJI LWOWSKIEJ OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO
W 20-LECIU MIĘDZYWOJENNYM

S t r e s z c z e n i e

W ruchu wydawniczym i medialnym w Kościele w Polsce, w 20-leciu międzywojennym, czynnie uczestniczyła archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego. Szczególne zasługi na tym polu miało Towarzystwo Wydawnicze „Biblioteka Religijna”, założone we Lwowie w 1921 r. przez księży: Teofila Długosza i Ignacego Chwiruta. Wydawało ono dzieła naukowe i popularne, literaturę religijną oraz czasopisma kościelne o zasięgu diecezjalnym i krajowym, a wśród nich „Przegląd Teologiczny” – „Collectanea Theologica”. Katolicki ruch wydawniczy w archidiecezji rozwijała także Akcja Katolicka, która widziała w nim skuteczne narzędzie w dziele formacji i apostołstwa swoich członków, a także Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie. W latach 1918-1939 ukazywało się w archidiecezji ok. 40 czasopism katolickich: urzędowe, teologiczno-naukowe, organizacji i stowarzyszeń kościelnych, parafialne, dewocyjne, ascetyczne i kalendarze. Kościół w swej misji ewangelizacyjnej wykorzystywał także radio. Ten środek medialny wykorzystywał na szeroką skalę, w archidiecezji i w kraju, Sekretariat Apostołstwa Chorych, kierowany przez ks. Michała Rękasa, prowadząc audycje dla chorych i cierpiących. Coraz bardziej popularny stawał się także film, a duże zasługi w jego upowszechnianiu miała Akcja Katolicka i franciszkanie konwentualni, którzy we Lwowie prowadzili kino „PAX”.

Słowa kluczowe: archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego, Lwów, czasopisma, radio, film, kino, misja ewangelizacyjna Kościoła.